

VIII. MATUSEK ANDRÁS SZÉCHÉNYI GYÖRGY
FÖLÖTT

<Alr>

ARBOR TANGENS CAELUM,

Az Az

LEG FÖBB TISZTRE EMELTETET

MELTOSAGOS ES NAGYSAGOS FEJEDELEM,

5

SZECHENY GYÖRGY,

ESZTERGAMI ERSEK,

Magyar Ország Primasa, Apostoli Követ,
Nemes Esztergam Varmegyének örökös Fő
Ispanya, Első és leg főb Secretarius, Cancellarius,
Főlséges Romai Császár, és Magyar Ország Kirá-
lyának Belső Titkos Tanácsa Eletének Feje-
delmi Faja.

10

MELYNEK

A' Magyar Orzági Egyhazi Fő Rendeknek kö-
zepéből, az irgalmatlan halál által való szomorú ki-
vágását, a' több halotti tisztességek között, ma-
gyar élő nyelvel praedikalotta

15

TEKENTETES ES NAGYSAGOS

MATUSEK ANDRAS

20

Scopiai Püspek, Székes Fejérvári Custos, Szent
Alberti, és Sz. Lőrinczi Praepost, Györi Kanonok,
Soproni Beneficiatus, Posoni Nemes Captolon
Sz. Marton Püspök Templomában, die 18. Martij.

Anno 1695.

25

*Nyomtattatot Nagy Szombatban, az Akadémiai bötükkal,
Frey János által.*

<A1v>

„Videbam, et ecce arbor in medio terrae, et altitudo ejus nimia, magna arbor, et fortis, et aspectus illius erat usque ad terminos universae terrae.” Dan. c. 4. v. 7[-8].

„Látom vala, és imé egy álló fa, az föld közepett, és annak magassága 5
fölötte nagy, Nagy fa, és erős; és annak el látása az egész földnek
hataraiig vala.” Dan. 4. v. 7. 8.

„Succidite arborem, et praecidite ramos ejus, excutite folia, et dispergite fructus ejus.” Dan. 4. v. 11.

„Vagjátok ki a' fát, és vagdallyátok el az ágait, rázzátok le a' leveleit, 10
és hánnyátok el a' gyümölcsit.” V. 11.

„Verumtamen germen radicum ejus in terra sinite.” Ibid. v. 12.

„Mindazonáltal az ő gyökerinek törzökét a' földben hadgyátok.”

„Immortalis erit memoria illius apud Deum et homines.” Sap. 4[1].

„Halhatatlan lészen az ő emlékezete, az Istennél és az embereknel.” 15
Bölcs. köny. 4.

<A2r>

„Ecce arbor in medio terrae, proceritas ejus tangens caelum, et fructus ejus nimius.” Dan. 4. v. 7. 8. 9.

„Imé egy álló fa, a' föld közepett, annak magossága az eget érő, és a' 20
gyümölcsé igen sok.”

A' nagy hatalmú Istennek minden alkotmányi fölöttéb csodalatosak; az ő kegyes, ingyen való téteményi minden ki gondolható háláadásra érdemesek; ő Sz. Felségének bölcs rendes végezési égi magasztalásra méltók. Mikor ő senki jovai nélkül nem szűkölködő; az önnön 25
természetes Isteni állatnyájában mint leg főbb Jó, magának elegendendő; kezdet nélkül uralkodó, és vég nélkül meg maradandó; Szabad jó kedvéből, az ő örökös valóságának első pétczentésében, nagy bölcsen, és kegyessen el-végezte, hogy a' nem üdöt üdövé teszi, és a' kezdet 30
üdőnek sengéjében a' nem lévő, de lehetséges dolgokat az ő semiségeknek mi vóltokból, mint valami temérdeki sötétségből látható, és világos valóságra ki hozza. Az mint-is, Moyses írása szerint Gen. 1[1]. „In principio”, azon első „kezdetben”, hat napi munkája által mindeneket el végezvén, embert-is teremte a' föld agyagából, amaz 35
puszta Damaszeniai mezőben. A' mely mező merő pusztaság lévén, paradicsomot kerite az embernek, melyben külömkülömféle ételre édes, jó izü, egészséges gyömolcs termő fákat plántála. Azok között leg

nevezetesebbek valának, amaz „*lignum vitae, et lignum scientiae boni et mali*.” Gen. 2. v. 9. „Eletnek fája <A2v> és a jó-s gonosz tudásának fája”. Ezek közzé az első embert, mint leg főb, leg nemeseb, és a többinél leg termékennyeb fát által plántálá 's helyheszteté. Itt enném nagy gondolkodásom ütökzik elmémben: miért hogy minden egyéb fákat plántálván az földből, ugyan földben hagyta az ő gyükeket, és mivel a föld élet adó annyok ő nekik: a mai napig a földnek nedvességivel tápláltatnak, nevelkednek, ágognak, virágoznak, gyömlöcsöznek, és magasságra nőnek. Az ember pedig, kit Cornelius Sz. Iras magyarázó nevezetes Doctor, midőn nagy, magas, Tekéntetes Fanak nevez, mely gyökerével föl fordítva, és az agaival alá teremtetet; kihez képpst bölcs Aristoteles, *inversam arborem*, föl fordult Fának nevezte az embert. Kinek én más okát nem adom: hanem hogy, noha az ember teste szerént a földből alkottatott; de az Szent Léleknek csodálatos fuvallása által, lölkös élő állattá lött. Kire nézve Clemens Alexandrinus *Plantam coelestem* Menyei plántának nevezte az embert: az mely onnan felül az égből, nem a földből, vészi nedvességét, nevését, lölki nevelkedését.

Innen Picus Mirandulanus ezekről elmélkedvén, így beszél: nem titok nélkül előb teremtet az Isteni bölcsesség minden állatokat, és lakó helyeket-is rendelt nekik; Leg utólb pedig formálván az embert, semmi bizonyos lakóhelyt nem rendele neki, az mint Moyses adgya előnkbe; hogy ember az földön ne keressen magának örökös lakóhelt: mivel az nem az ember hazája; hanem ez mint Anaxágoras bölcs Filosofus mondotta, mikor kérdezték tőle: hová menne? az égbe tekéntvén, és ujjait föl emelvén monda: *Ad patriam tendo*, hazámba szándékozom. Ez illyen <A3r> igazán menyei plánta, ez valóságos, nagy, magas fa, melynek magassága az eget éri, melynek minden gondolati, szándéki, cselekedeti „*Conversatio in coelis*”, ad Phil. 3[20]. „társolkodása menyekben vagyon”.

Méltóságos, Tekéntetes, Egyházi és Világi Urak, Nemzetes, Nemes, Tisztelendő és egyéb renden való halgatók! veszem eszembe, imár-is által láttjátok, hová irányozom ezt az én martalékban elő bocsátot együgyü beszédemet: hogy én, a máj siralmas napon szándikozom Néhaj Méltóságos, leg főbb 's leg tisztelendőb Szecheny György Urat, Esztergami Erseket, Magyar Országai Primást, etc. annak az magas, agas, gyümölcsökkel gazdag Fának mondanom, 's neveznem: melyet a nagy bölcsességű Isten, kiváltképpen való gondviseléséből, és el rendelt végezéséből a Pannoniai Magyar Országai Anyaszentegyháznak kertiben plántált nagy hasznossan, és bölcsen. Ki-is mely üdvességessen, az ő Szent gondolkodásával az magas Egeket érte, mely dicsé-

retessen Isten előtt kedves szandékival ágait minden felé ki terjesztette; mely kellemetessen Jó hírének, nevének, tiszta életének, tökéletes, szemérmetes, példa adó erkölcsének illatozó virágit minden rendek előtt mutogatta bőségessen, és hasznossan, szükséges alamisnáival, és üdvösséges adakozásával gyümölcsözöt! én bár ne szölylak; „*ex fructibus cognoscetis*”, „cselekedetiből meg tudgyátok”.

Arra nézve az irigy, hirtelenkedő halál, böcsöbéli kiseddségében, nem mérészlet közelis hozzá járulni; gyermeki gyengeségét deres, hideg hó harmattyával nem vólt szabadságában meg sérteni 's meg csipni; tavaszi virágozó iffiuságát meszéről el-kerülte; gondos tanulságbeli ideit, mint <A3v> éretlen almát le szakasztani nem vala szabadságában. Nem forgatta éles kaszáját feje fölöt, mikor Philosophiában minden Tanuló Társainál első Mesternek érdemesbnek találtatott. Bezeg a fösvény Párkák eleget mesterkettek, irigykettek, ólálkottak utánna: hogy élete fonalát el metzethetnék, mikor Theologiabeli Doctornak neveztetet. O mely igen meg csalattak mind az három Isten Aszonyok! mikor Papi méltóságra föl szenteltetvén; ez után csak a Papi hivatalban-is hetven esztendőnél tovább kényszerítették élete fonalát fonni, szerencsáját gombolitani, nem merészelvén el szakasztani; mind addig: míglen a természetes nedvesség el nem fogya, míglen a gyümölcsnek sokasága magas tetejét le nem vonta, az ágai magoktól hajladozni, virágja hullani, levelei hervadni nem kezdenek; akkor a kegyetlen halál kapván az természet decretumát, örömvél, és szokatlan dühességgel föl kiálta: „*succidite arborem, praecidite ramos ejus, excutite folia ejus, dispergite fructus ejus*,” „*verumtamen germen radicum ejus in terra sinite*”, Dan. 4. v. [11–12.] 20. „vágjátok le a fát, vagdallyátok el az ágait, rázzátok le a leveleit, és hányátok el a gyömlöcsit,” „mindazonáltal, az ő gyökerének törökét a földbe hadgyátok.”

Igy lön kī vágása az árnyék világnak kertéből Néhaj Méltóságos leg főb Tisztelendő Szécheny György Urnak, Esztergami Erseknek, az elmúlt Februarius havának tizen nyolczadik napján, Eletének száz harmadik esztendeiében. Nem engette előb az Elett Ura, a nagy irgalmu Isten; hanem, hogy be tellyesednék az ő Szent Igirete, melyet kedves profetaja Szent David által tött vala Ps. 90[16]. „*Longitudine dierum replebo eum*”, „hoszu napokkal be töltöm ötöt előb, és meg mutatom neki az én szabadításomat,” hogy így ő felöle-is <A4r> igaz legyen, a mi meg iratot Job Patriárcha felöl, köny. 42. v. 16.: „*Mortuus est senex, et plenus dierum*”, „meg hala vén korában, és tellyes napokkal”; hogy a tisztos öregségnek szép dicsiretes özsztégével meg koronáztatván itt a földön, meg ujulna lelke az magas menyekben. „*Germen radicum in terra relinquit*.” „Az ő gyökerének töröke”

nem egyéb, hanem az halhatatlan, el temethetetlen, soha el nem veszhető emlékezete mind az Istennél menyben, 's mind az embereknel a földön.

Oh én szerencsétlen, tudatlan, elégtelen Praedikátor! hogy ennek a' magas és méltóságos Fának az ő sok, szép, nagy dicséretre méltó 5 tulajdonságait együgyű elmémnél föl nem érhetem, annyival-is inkább akadozó nyelvemmel meg nem beszélhetem; mivel nyilván tudom, hogy szamassabbak az ő érdemi, hogy sem mint az én ajakimnak mozgási. De mint hogy, Sz. Pal parancsolattya szerint, „az Elő Jároinknak tartozunk engedelmeskednünk”, ad haebr. 13. [c. 17.] 10

Am ércsétek meg, hogy ez a' Néhai Méltóságos Fejedelem, Széchényi György, Esztergami Ersek etc. még a' másik Saeculumnak utollyan, ugymint 1592. esztendőben születése által, plántáltatott a' világnak pusztá kertébe, melyből Lélek szerint a' Szent keresztség által leg ottan ültettetett az Apostoli Romai gyölekezetben; erőtlén és 15 gyámoltalan gyermekségét az Istenfélő szüleinek gondvételése gyüke-reztette tekéllenes erkölcsökben; iffiúságát az ajtatoság nevelte; gyors elmés okosságát szorgalmatos tanuság öntezgette; ugy annyira, hogy az egyházi hivatalban mingyárt nagy elő mentségre bizonyos reménséget mutata: mert a' jó dicsíretes erkölcsöknek, és tökéllenes magaviselési- 20 nek el híresítésével némünémü képpen virá<A4v>gozni és illatozni kezde; a' lelkekhez való buzgosága, és vigyázó serénysége segítette az sok lelkek térítésére; melyből Isten és világ előtt öregbedet jó emléke-zete. Istenes dolgokra szükséges adakozása, éhezők taplálása, szegé- 25 nyeken, és szükölködőkön való könyörületessége neménémü garádi-csokat készítet néki; mellyeken hágdozván, föllyeb föllyeb emelked-vén, el annyira: hogy a' Győri Püspökséggel edgyütt a' Kalocsai Ersekségbéli méltóságot-is birván; onnan annyira föl magasztaltatott, ki-nel az mi édes hazánkban már nagyob tiszt nem adatik; ugymint, az Esztergami Ersekségbéli Fejedelemségre föl magasztaltatván és abban 30 helyhezttetvén.

De ó emberi sorsnak siralmas változása! ó keserves Catastrophe! ó szerencsének álhatatlan kereké! Mert imé, a' ki tegnap méltóságával a' magas egeket érte, ma tövére fordult magas teteiével; a' ki tegnap Isteni személyek közzé szamlaltatott, ma a' dögös testek között bűz- 35 hődik; a' ki tegnap sokaknak vólt Ura, ma az halálnak rabja; a' ki tegnap mindenfele gyömölcsökből szabadon ehetet, ma az emle-kezete-is keseríti száját, el vásollya fogát; a' ki tegnap fényes udvari seregektől kisírtetett, ma a' férgektől környülvetetett; a' ki tegnap minden féle dolgokról bölcsen okoskodot, ma meg némúlt, egy szót 40 sem szólhat. Le vágatot tehát az a' nevezetes, és örök emlékezetü fa?

Le; ám az ágai-is öszve törtek, de penig kár nélkül: mert sok hideggel halok melegesznek nálok; Levelei le hullottak? de abban sem eset kár: mert sok mezételenek ruházkodnak vele; Viragjai meg hervadtak? de az ő dicsíretes jó tiszta életü példa adasának illattya, sokakat bisztat 5 követésére. Ide 's tova el hánnyattattak az ő gyümölcssei? nem kel fél-teni, <Blr> el nem rothadnak, el nem vesznek; mert a' sok szegény Szerzetesek, Küldűsök, Deákok, és szükölködők elégítettnek vélek. A' magas Ersekségi méltóságnak változása, nem egyéb, hanem né-minémü új magnak el-hintése; melyből új friss Csemeték nevelkednek 10 bőséges, lelki gyümölcsözetre. „*Germen radicum*”, „az ő gyökerének törőskéje”, az ő alamisnáinak Istenes szükségekre bő kezű képpen ki osztot adakozásinak halhatatlan emlékezete világ végezetéig a' földön, örököszen pedig Istennel az Elők könyvében meg-marad.

O Fölséges természetü Istennek csudálatos rendelése! mert el-végezván minden állatoknak teremtetit, mindeneknek Lakó helyt 15 rendele. A' magos egeket engedte lelkes angyali okosságoknak; Ragya-gó csillagokat az égi firmamentumhoz ragasztá; bujdosó planetákat az egek Tengelyin szabadon kerengeni, és forogni hagyá; Levegő eget a' madaraknak, mély vizeket az halaknak, az föld színét Elementomok-nak, mérges kigyóknak szoros hoszszú lyukakat, vadon termet állatok- 20 nak sűrű erdőket rendele. Egyedül az Ember sohol bátorságossan meg nem maradhat, „*non habet manentem Civitatem*”, „nincsen maradan-dó várasa”, Haebr. 13[.14]., fut, szalad, mint az arnyék, (Job 14[.2].) „*et nunquam in eodem statu permanet*”, „és soha azon állapotban meg nem marad”. Sőt miólta ki-üzetet paradicsomból, az halált mint 25 örökségét, az koporsót pedig, mint tulajdon lakó helyét magával hor-dozza.

Ollyan hatalma lön már az halálnak, hogy „*aequo pede pulsant Regum turres, pauperumque tabernas.*” Minden személy válogatás 30 nélkül, egyaránt rontya a' Királyi tornyokat, mint a' pásztori gunyókat; zúrja, zavarja, sáros lábbal ta<Blv>podgya a' fényes Palotákat, mint a' füstös polgár házakat. Néminémü feneketlén örvényes mély-ség; melyben Császári titulusok, Királyi Koronák, Herczegi pálczák, Püspöki süvegek, Papi öltözetek, Praelatusi botok, Cárinalisi vörös 35 gallérok, de még a Kristus székeiben ülő Monárchák-is minden szána-kodás nélkül merítettnek, sillyesztetnek, és hanyattatnak, kit a' Poëta emez verseivel jelentett valaha:

*Est Commune mori, mors nulli parcit honori,
Debilis et fortis veniunt ad funera mortis.*

Mindenekkel köz az halál, semmi tisztnek nem kedvez már,
Erőtlen, vagy nagy erejű, el nem futnak halál előtt.

Ha úgy vagy, hogy mind egy aránt a' Fő és alacson rendeket
öszve hordgya a' szemtelen halál; vallyon lészen-e' valami külömbözés
közöttök a' más világon? Mert noha az föl-álló fák között nagy kü-
lömböséget látunk a' gyümölcsös kertekben; de minek utánna azok le-
vágattatnak, az tüztől meg-emésztetnek: a' magas Cedrusnak, és az
alacsony tövis bokornak, Platánusnak és Pálmának nem fejeőbb, sem
nem feketébb az hamuja. Tehát a' kik e' világnak gyümölcsében régi
nevezetes Eleinknek méltóságos gyökeréről tekintetese, mások ékes
szóllásoknak leveliről böcsössek, a' magok kellemetes nyájasságok-
nak mosolygó virágzásával kedvessek, némellyek az sok gyűjte-
ményeknek, gazdagságoknak, és kincseknek természetével híressék. Tör-
pék az ő alacsonyágokról, Oriások az ő magasságokról ismértetnek
meg. Vallyon már ennyi sok rendbéli emberek mivel külömböznek egy
mástól a' más világon? Nem mással semmivel, hanem *ex operibus*, a'
cselekedettel; a' kik néminémű cselekedeteket visznek ma-<B2r>gok-
kal, azokra nézve a' Mennyei Bíró „*Separabit eos ad invicem*”, Matt.
25[32]., „el-választja őket egymástól”; és a' kiknél taláztatnak Jó-
ságos cselekedetek, azokat jobbjára állattya, kegyes szóval magához
édesgeti: „*venite benedicti*”, „jöjjetek-el én áldottim”; vallyon Uram
hová, és mire hívod őket? „*venite possidete regnum*”, „jöjjetek-el,
és birjátok az országot”. Uram, „*quando te vidimus?*” „mikor láttunk
tégedet?” nem is ismérünk, még-is kinálsz országgal bennünket, hol
az országod? „*Ubi ego sum et minister meus erit*” Joan. 12[26].
25 *Ubi Deus, ibi Coelum, ubi Christus, ibi gaudium*. S. Fran. Seraph. A'
hol az Isten, ott a' menyország, a' hol a' Kristus, ott az öröm. Ellenben
a' gonosz irgalmatlanokat bal-fölől meszsze magától állattya; el-for-
dúlván tőlök szörnyű haraggal parancsolja: „*Ite maledicti*”, „mennye-
tek-el, távozzatok-el átkozottak!” ó keserves, ó rettenetes szó! „*ma-*
30 *ledicti*”, átkozottak! de hová küldöd őket, ó Fölséges Bíró? „*In ignem*
aeternum, qui paratus est diabolo, et Angelis ejus”, „az örökké-való
tűzre, mely készítettett az ördögnek, és az ő angyalinak”; *ubi diabolus*
ibi infernus, ubi infernus, ibi horror sempiternus. A' hol az ördög, ott
a' Pokol, a' hol a' pokol, ott örökké-való rettegés, siralom.

Ne fély tehát adakozó könyörületos szívű Keresztyén, mert azzal
biztat Istennek Szent Angyala, Rafael Archangyal, amaz két irgalmas
férfiaknak Tobiásoknak szólván, c. 12[9].: „*Eleemosyna liberat a*
morte”, „Alamisna szabadít meg az haláltól; ő az, mely meg-tisztítja
a' bűnöket”, irgalmasságot, és örök életet taláztat. Ezt értette Szent
40 Lukács Evangélista-is c. 11[41]. emez írásával: „*date Eleemosynam,*

et omnia munda sunt vobis”, „Adgyatok Alamisnát, és mindenek tiszt-
ták tinéktek.” Kiről szent Hieronymus Doctor elmél-<B2v>kedvén,
ilyen képpen okoskodik: *Nunquam meminisse me legisse, mala morte*
mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit; habet enim multos
Intercessores, quorum preces, non exaudiri, est impossibile. Soha nem
emlekezem, hogy olvastam volna, hogy a' ki örömet adakozó, vagy-is
könyörületességben foglallya magát, gonosz halállal holt volna meg:
mert sok szószöllői vadnak, kiknek könyörgési hogy meg ne halgattat-
tassanak, lehetetlen.

Ah Néhai méltóságos Ersek Széchény György, Istennek hü mini-
stere! igaz Szolgája! „*Euge*”, „örülly jó szolgál”, hogy ha el-jő az Urad,
vigyázva talál, kész a' számadásod, ved-elő az adakozásról váló Comis-
siót, a' szegényeken való könyörületességről Kristusnak parancso-
lattyát, és utánna hozd elé a' Quietantiát; *jam thesauros tuos expendi*,
a' mely kincseket, Jókat, gazdagságot reám bízál, már el-költöttem,
15 ki-osztottam: *Manus pauperum asportaverunt*. Imé Uram, a' Szegé-
nyek kezei, sok szerzetesek házai el-hordották, a' te Isteni dücsössé-
gedre. Templomok építésére, Ispitályokra, Convictusokra, Academiák-
ra, Klastromokra, éhel haló nyomorúlt Plebanusokra, és egyéb szük-
sége dolgokra tött rendelésem el-osztogatták, el-vették minden te-
20 tőlled vett Jóságimat. Imé Uram, „*ego jam delibor*”, „én már” el-
fogytam, mindenemet tenéked föl-szenteltem, egyebem nincsen, ha-
nem, ezt az én törődött vén fonnyat testemet néked az halál által
„föl áldozom”, bűnös Lelkimmel együtt néked vissza adom, s aján-
lom.

Ugy-is lön; mert érezvén természetinek szokatlan változását, ké-
sedelem nélkül hamar egymás után kétszeri Generalis töredelmes gyó-
nás által a' bűnnel meg-bántódott Istennel meg-edgyezvén, tizen he-
tedik Februarij meg-a-<B3r>karván áldozni, misét mondatot magá-
nak; az mely misében olvastatott Epistola Isaias Profétának harmincz
30 nyolczadik részéből [v. 1.]: miképpen említett Proféta küldetet vala
Istentől halálos beteg ágyban fekvő Ezekiás Királyhoz emez üzenet-
tel: „*Dispone domui tuae, quia cras morieris*”, „Rendeld-el a' te háza-
dat, mert holnap meg-halsz.” Az Evangéliom pedig szent Máthe írásá-
ból c. 8. [v. 8.] olvastatott amaz alázatos, és nagy hitű Századosról, ki
35 az ő beteg szolgájának gyógyulására, járúlván Üdvözítőnkhez imádá
ötet; és midőn ajánlaná magát az Ur, hogy személye szerént-is kész el-
mennni beteg szolgája meg-gyógyulására házához; legottan térdére esvén
alázatosan szabodik vala előtte, mondván: „*Domine non sum dignus,*
ut intres sub tectum meum”, „Uram nem vagyok méltó hogy bé-jő
40 az én hajlékomban.” Mind ezeket nagy buzgó figyelmetességgel halgat-

ván; nagy hála-adással vévé az Istennek kiváltképpen való kegyelmes intését, es sok lelki fohászkodásokkal az Urnak magához való eljövételére méltatlannak ítélvén magát, midőn az oltári szent kenyérnek színe alatt lévő valóságos Világ Megváltóját szíve kebelében, lelke ölén vennie, önnön magában mongya vala, vén jámbor Simeonnal, 5
 Lucae 2. c. [v. 29.]: „*Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace*”, „Most bocsátod el Uram az te szolgádat, az te igéd szerént békességben.” „*In pace*”, „békességben!” Bezzeg „*in pace*”, „békével” jár, kinek úti társa az Isten. Félelem nélkül várta az másik napot; mellyet már annak előtte hat esztendővel megjövendőlt 10
 vala magának, így szólván: Néhai méltóságos Cardinális Pázmány Péter, Esztergami Ersek, az én nagy Benefactorom, első Jótévőm 16. Februarij múlt-ki ezvilágból; Méltóságos Losy Imre Esztergami érsek 17. Februarij <B3v> ment-el Isten színe eleibe. Megláttyátok, hogy én 18. Februarij meg-edgyezem Istenemmel. Noha azért nem volt már 15
 kitől félni, az mint nem-is irtózat halála órájáig utolsó pihenéséig: tudván mindazonáltal Michaeás Profétának írásából, c. 7. [v. 6.]: „*Inimici hominis, domestici ejus*”, „Az ember ellensége, az ő háza népe”; mely házi ellenségeken, nem mást értek: hanem az őt érzékenségeket; a’ kik valóban, egész életében embernek, eskütt ellenségei, szíve lopói, 20
 Lelkének tolvai, minden tökéletes erkölcsnek prédálói; ne talán elpártolván ezek, valami veszedelmes izgagát az uton jártában inditcsanak: az utolsó kenetnek Szentsége által meg békélvén, a’ maga szükségére, köteles Szolgálatyára meg-kötöztette őket; kik-is az örök életre való indulásban, hü kisírói, biztatói, és bátorító társai valának, 25
 gyakorolván az út jártában amaz Lemmáját, avagy sententiáját, mellyet önnön magának tulajdonított még ifjú korában, Szent Pálnak Romaiakhoz irt Levelének 8. c. [31. v.]: „*Si Deus pro nobis quis contra nos?*” „Ha Isten jár velünk, kicsoda leszen ellenünk?”

Méltóságos Tekéntetes Uri halgatók! hogy ha kételkedtek 30
 szavamban, egy kevéssé közeleb járúlyatok a’ szomorú gyászszal befedet szoros koporsóhoz: talán ti-is meg halljátok, a’ mit én már halottam Isten Angyalától: „*Scribe*”, Apoc. 14. v. 13., „Ird meg”. De ki-vagy Uram? mit írjak? Inkáb kérlek enged-meg, hadd olvassam-el ezen Uri gyülekezet előtt azt a’ vigasztaló leczkét, mellyet a’ te szerelmes 35
 Tanítványod Pathmos szigetiben írva hagyott. Cap. cit. 14. v. 13. „*Beati mortui, qui in Domino moriuntur, a modo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis*”, „Bóldogok a’ halottak, kik az Urban halnak-meg. Már mostantól-fogva mondgya az Lélek, hogy meg-nyúgodgyanak az ő mun-<B4r>kájoktól.” Immár értem az Istennek jelenését: 40
 hogy Néhai Szechény György Urnak fejr galambja nem különben,

mint az Noe Galambja, az szoros bárkában, úgy ez a’ testnek tömlöczében meg-unakodván, száz három esztendeig az rettenetes világi viz-özönök, és ellenkező szeleknek sebes habjaitól hanyattatván, az elmúlt Februariusnak 18. napján ki-szabadúla; és örömeiben egy Zöldellő 5
 fa ágat (ugymint könyörületességnek czimerét) kapván szájában, kiterjesztet szárnyaival siet a’ mennyei hajósnak bé-mutatni; ki az ő életét, és minden dolgait szerencsésen kormányozta; azt-is hírévé adván: hogy „*turba magna*”, „nagy sereg” követi ötöt, úgy mint az Joságok sokasága, nem egyéb végre, az mint szent Bernárd mondotta: 10
ut laudent eum in portis coelestibus opera ejus, hanem hogy meg-dicsérjék ötöt az ő cselekedeti a’ mennyei kapukban. Tanu bizonyági légyenek az Itélő Biró előtt; mely okos hasznos takarékos sáfárja lött légyen a’ reá bízott Jókbán; mely eszéssen osztogatta, szükségén kívül nem vesztegette, sem nem tékozolta a’ Kristus kenyerét, és 15
 örökségét: hogy az Menyei kereskedő Nemes, meg dicsírvén ötöt hüsegérül, az örökös városok fölibe helyeztetné ötöt. „*Scribe*”, „ird-meg”, ám én meg-irtam, meg mondtam, az mi ennékem volt parancsolva. De ti szemmel látot dolgokat tudó Tanúk, kik az ő Javaiban, alamisnáiban, adakozásiban bőségesen részesültetek, ne késsetek, a’ galamb után siessetek, az igazat meg-valljátok: hogy *cum divitiae* 20
affluerent, non apposuit cor suum, Psal. 61[11], „mikor bővelkedet gazdagsággal, szívet abban nem helyeztette”: hanem „*dispersit dedit pauperibus*”, Psal. 111[9], „osztogatott, az szegényeknek adot, az ő igassága meg-marad örökkön örökké;” ez az kit az Isten Angyala vött parancso-<B4v>latúl, Dan. 4.: „*verumtamen germen radicum in terra* 25
relinquite”, „mindazonáltal az gyökérnek törökét a’ földben hagyjátok”; az az, kit világossan meg-mondot Bölcs Sálamon, Sapi. 4[1]: „*Immortalis erit memoria illius apud Deum et homines*”, „meg-marad örökké az ő halhatatlan emlékezete az Istennél, és az emberek-nél” világ végezetig. 30

Napok, hetek, hólnapok nem elegendők azoknak az dicséretes bőkezű adakozásoknak elő számlálására, mellyeket életében maga végben vitt; és a’ mellyeket halála előtt Testamentomban hagyott. Nem hozom elő Papságának első sengéjében Lelkekhez egő buzgóságát; 35
 nem emlitem egynehány Püspökségbéli hivatallya szerint való vigyázását; nem töltök üdöt abban, hogy meg-beszéllyem Pásztori kötelessége szerént a’ ragadozó farkasoknak el-fogyatására való készségét; és az Apostoli Magyar Ecclesiák régi saját örökséginek vissza-nyerésében éjeli nappali nyughatatlanságát, erőlködését, gondolkodását. Csak az Tót Ujheli Bóldog Aszony Praepostságárul vegyétek kezdetit igaz Egy- 40
 házi Oeconomijának: hogy mihelyen kezéhez vévé azon Bóldog Asz-

szony örökségét, és két Ezer forintokig Zálogban lenni meg-érté; azon-
túl saját maga pénzével ki-váltván, minden terh nélkül successorának
föl-szabadítá. Az meg lévén, azon Praepostságnak minden jövedelmit
az otvaló Templomoknak éppítésére fordítá, kis Papokat-is taníttatni
kezde mingyárt, az szegény Lelkeknek vigasztalására. Immáron Pécsi
Püspök-is lévén, böldög emlékeztü harmadik Ferdinand Császár, és
Magyar Országi Király idejében, Fölséges Udvari Magyar Cancelláriá-
nak Substitutusa lön, és az alatt Wezprimi Püspökségre érdemesnek ítél-
tetett: melyben tiz esztendeig való guberná-<C1r>lásárul, vigyázó
pásztorságárul, Igasság szolgáltatásárul, mind a' Nemes Vármegyének,
's mind az együgyü szegénységnek oltalmazásárul, dicsiretessen emle-
keznek minyájan; mind az Nemes Vármegye, 's mind a' Dioecesis
Környéke, Pater Franciskanusok Simegi Klastroma meg vallyá, a'
Váras köfala nem tagadgya.

Szentül mondotta bölcs Salomon Prov. 19. c. [v. 17.]: „*Faeneratur Domino qui miseretur pauperis.*” „Kölcsön ad Istennek, ki az
szegényen könyörül”: honnéd mivel Bezprimi Püspekségnek tiz esztendeig való jövedelmét Isten tisztességére szánta; és Györöt Pater Jesuviták Collegiumát fondálni el-végezte magában: melyre-is épületivel együt hetven Ezer forintokat adot; nem sok üdö múltván azon Györi Püspekség Gondviselése-is reá szállott; melynek birásában leg első gondgya, 's munkája völt, hogy az nagy Aszszony, Boldogságos Szüz Captolon Templomát szép, diszes, rendes állapotban vehesse; az mintis fell tört, fel hányatot, vermes padimentomat, pallerozot feir márvány kövel meg rakatta: falait, ablakait, kapuit, és egyéb szükséges épületit meg csináltatta. Tornyát fundamentomból föl vitte, az öreg oltárt uionnan föl allította, mely épületekre lött költsége huszon nyolcz Ezer forintig.

Azon Püspökséget birván 30. esztendeig, Köszezen Pater Jesuvitáknak fündált Collegiumot, ötven ezerekből, melyhez Testamento-
mában hagyot tiz ezereket. Nem szollok én azokrul, kik már az üdö
alat, mind Egyháziak, 's mind világiak, az világból ki múltak, csak Captolonbéliak-is harmincznál többen, Istennek színe előtt bizonytságot tesznek az ő vigyázó szorgalmatos pasztorkodásáról. Az <C1v> egész Dioecesis, úgy a' Nemes Vármegye-is dicsiretessen emlegeti józan, tiszta, jó példa adó életét, igazán Püspöki hivatal szerént való maga viselését, mindeneknek Igasság szolgáltatását etc. Mi penig kiváltképpen, kik abban a' Kaptolomban élünk, az ő hozzánk mutatot sok Atyai szeretetivel méltán, 's nagy háláadással dicsekedünk, soha ő róla el nem feletkezünk, söt successorinkat-is haláadó örök emlékeztetire kötelezzük: mert igazán meg bizonyította, mely nagy magas, és mesze

ki terjedet ágú fa lött legyen; mivel innen Posonbúl-is, mint magas fának tetejerül gondunkat viselte; innén reánk vigyázván, patrocinium-jának arnyékában fogadot bennünket, Tanácsok Levelei között oltalmazot, egynihány rendbéli Fundációknak gyümölcsével mind magunkat, 's mind Dioecesisünket taplálni, segíteni méltoztatot. Mert leg első votivumot szerzet két Ezer forintokból; Kis Papok tanítására 25000. forintokat fundált; az mely Seminariumból csak rövid üdö alatt 14. mise mondo Papokat küldettünk ki, annak a' pusztá üres Györi Dioecesisnek segítségére, sok szegény éhezö lelkeknek legeltetésére. Templomi musikasoknak, úgy az velistáknak fizetésére rendelt Forin. 18000. A' nyomorult Plebániákon csak nem éhel haló magyar Plebanusoknak segítségével Forin. 30000. fundált. Magyarországi gyámoltalan, szegény, árva, (csak jó indulatuk legyenek) Nemes és Nemtelen iffiaknak Convictusokra hagyot For. 33000. Felöl említet Seminariumnak Fundatioját meg jöbbitotta For. 5000.

Ah Méltóságos Széchényi György! vaj mely igen emlegetnek Györi romlot bástyák! mellyeknek építésekre és erősítésekre 16000 forintokat költöttél, Györi Püspök-<C2r>ségedben. Hát ti sánta, benna, csonka, vak, süket, csuszo mászó Györi Ispitálbéli küldusok, lám vattok ötvenen, nem jötteke elő? el-halgattyatoke' az ő Jótéteményét? hogy ennek a' Méltóságos Urnak ött Ezer forintok Interestéből ruhaszkodtok; meleg házban az ő againál nyugosztok, az ő pénzével vett háznak árnyékiban vagy on alkalmas lakástok. Annyival-is inkább örök emlékezte legyen nálatok, hogy ujonnan adot szükségtekre For. 5000. Ti Szombathely, és Rákos Püspöki Jóságok, ha magános Laistromot resteltek csinálni, be írjuk mi, az világ eleibe terjesztyük: hogy mind a' két helyen az Templomokat meg építettette, az Püspöki Residentiákat böcsülletesen meg csináltatta, mellyekre tött költségit tiz ezer forintokra számlalta. Szombathelyi Pater Dominicanusokat sem feleltette el, kiknek Vasvari Jóságbéli maga portioját nékik hadta, legalta lölkiért.

„*Faeneratur Domino*”, igazán „adossá teszi az Istent”, ki ad kölcsön, az az, ki az szükséges Istenes dolgokra nem kéméli költségit; bé tellyesedet ez nyilván, ennek a' Méltóságos Urnak cselekedetiben; mert, Györi Püspekségi, és edgyütt Kalocsai Ersekségi jövedelmeit, közönséges, Istenes, és szükséges dolgokra költötte, 's nem ki-méllette: *super majora constituit eum Dominus*. Sokkal nagyob, gazdagab, bőveb, kincsessebb Tisztnek gondviselését rea biszta; ugymint Fejedelmi Esztergami Ersekséget: melyben helyhesztetvén, minden gondolatit arra fordította: hogy az Istennek tetzése, és kedve szerént mennél üdvösségessebb, és hasznossab helyekre költhesse jövedelmit;

azért Budai Academiára száz nyolczvan Ezereket hagyot. Ugyan ot
 kis Papok nevelésére, kit Seminariumnak ne-
 ezereket szánt. Budai Convictusra harmincz Ezereket adot. Budai
 romlot Bástyáknak meg építésekre harmincz ezereket rendelt. Budai
 kapuk csináltatására tizenkét ezereket deputalt: hogy a' régi dücsö-
 séges magyar Királyoknak Lakóhelyek, Királyi székek pusztan ne álla-
 na gyalázatunkra. Ugyan Budai Capucinusoknak húsz ezereket dotált.
 Tudta bölcs, okos Fejedelem; mely sokan a' Táborozásban ő Fölsége
 vitézi meg romlanak, meg csonkúlnak, meg sántulnak, és az szolgál-
 latra haszontalanokká lesznek: hogy azért koldúlni, ablakok alatt he-
 verni, hideg miat meg halni ne kényszerítettessenek; könyörülvén
 rajtok, Pest Várasában font nekik Ispitált, melyre készet száz
 nyolczvan ezereket. Hasonlót és annyi summából Poson városában-is
 fündálni parancsolt. Hogy az fel föld-is érezze ennek a' Fának kívána-
 tos gyümölcsit, Löchei Convictusra rendelt harmincz Ezer forintokat,
 Egri Collegiumra hatvan Ezereket. Ne talán dél felől való tartományok
 is panaszkodgyanak, hogy ő nekik nem jutott ennek a' Fának árnyé-
 kabúl, Péchi Pater Jesuvitáknak-is Collegiumbéli hajlékokra ötven ezer
 forintokat adot. Vallyon te Esztergami Ersekségnek szeke, jutot e' te
 néked valami az ő gyümölcsébül? Igen-is, mert amaz Esztergami hires,
 nevezetes, draga, pallérozot fényes márvanyból való kapolna, mely az
 elmúlt háboruban Pogány ágyuk miát el-rontatot vala, ennek az Méltó-
 ságos Urnak köszöni; hogy az ő költséggel előbeni állapotra fel állit-
 tatot. Ugy a' melette való Bástyá-is Szent Thamas hegye felől, fölettéb
 örül, hogy ennek az Urnak patrociniájával, ujonnan meg építettet,
 és sokkal jobban, mint az előtt volt, meg erősítettet. <C3r>

Nem kétlem Pater Jesuvitákat-is világ végezetig meg emlekeznek
 jó téteményéről, ott-is fundálván Collegiumot ötven ezerekből. Bizo-
 nyos vagyok abban-is: hogy az szegény küldulással élő Szent Ferencz
 Fiai, az ő együgyü szerzetesi szivekben örökkén meg tartják vélek tett
 irgalmasságát; hogy az ot való Klastromoknak épületire, még élteben,
 it a' Posoni Nemes Captolomban tött le 20000. forintokat.

Ugy veszem eszembe; Méltóságos Uri rendek, unalmasban hal-
 gattyatok ti az ő irgalmas cselekedetinek élő számlálását: hogy sem én
 győzem meg beszéllésit. Igaz-is, *quid verbis opus est, ubi facta lo-*
quuntur? nem kelletik ot szót szaporítani, a' hol az cselekedetek szól-
 nak. Mindazonáltal, hogy el hitethessem mindennel, mely igazán
 mondtam Néhay Méltóságos Szechenyi György Urat magos, széles,
 erős, sűrű levelü, lelki gyümölcsökkel bővelkedő Fának, el-nem hal-
 gathatom: mert ha az nap keletről nap nyugot felé szemeimet fordí-
 tom, oda-is ki terjesztet agait alamisnálkodásának látom; mert tudom,

hogy Bécsi Paulanus Barátoknak harmincz Ezer forintokat; Carmeli-
 táknak szinte annyit, nem kevesebbet Servitáknak. Minthogy penig
 Fratres misericordiae sok külömbkülömbféle betegekkel, nagy irgal-
 masságot cselekesznek, személy válogatás nélkül be fogadgyák, gyó-
 gyittyák, orvosollyák, gondgyokat viselik; húsz ezer forintokkal meg
 segítette őket. Immáron délről észak felé forduljatok, meg tapasztal-
 jatok, hogy Posoni Ursulita Szüzeknek 20000 forintokkal kedves-
 kedet, Posoni, Nagyszombati, és Kismartoni szüzeknek tíz ezer
 forintokkal meg ruhásztá szegénységeket. Szent Harom-
 vére nevesztetet Barátoknak, kik a' keresztyén raboknak pogány fog-
 sagából való szabadításában munkalkodnak, életek veszedelmével fár-
 adoznak ki váltásokban, Illavai Jozságát nyolczvan ezereket hagyta.
 Csak nem el feleitem, hogy Pater Paulinusoknak Nesztre nevü, csudák-
 kal híres hegyen meg építettendő Klastromra tizennyolcz Ezereket
 rendelt. Ez előtt két esztendővel Kegyelmes Uranak, Fölséges magyar
 Királyának hadi szükségire praesentaltatot kedves Atyafia, Méltóságos
 Wezprimi Püspök, Széchényi Pal Uram által, kész pénzt száz Ezer
 forintokat. Hát az Uyvári Templomot, ugy a' Posoni és Nagyszombati
 Ersekségi Residentiakat el halgassame? az mellyekre többet tizenhá-
 rom ezereknél költöt. Nem szükséges elő számlálnom vér szerént való
 Atyafiaihoz mutatot Uri adakozását; Kiket lölke sérelme nélkül, Apos-
 toli Magyar Királynak engedelmeiből, becsülletes Uri állapotban ha-
 gyot; szemléli 's tapasztallya minden szomszédság.

Ne mondgya senki eszt az sok üdvességes, és Istenes adakozását
 tekozlásnak, vagy valami hiuságnak: mint Perdicas nevü Nagy Sandor-
 nak Baráttya, egykor szemére vetette (az mint Plutarkus írja), hogy
 mihent valamit nyer, minden kincseit, Jozságit nyereségit ki osztja,
 magának semmit meg nem tart azokban? kire nagy bölcsen felelt a'
 Király: *Crede mihi Perdicas, ex hoc major mihi crescit gloria, quam ex*
regnum subactorum victoria; haec est spes mihi acquirendi majora.
 „Hid el jó Baratom Perdicas, hogy ezekből inkább nevelkedik az én
 dücsöségem: hogy sem mint az sok országoknak meg földítéséből.
 Ez az én reménségem; hogy nagyobbakat nyerek”, szerencsés-
 seb, és dücsöségesb leszek. Bizvást mondom én eszt Nehay méltóságos
 Széchényi György felől: hogy ő valamit gyűjtöt, nyert, vásárlot, szer-
 zet, mindenét Jó Barátinak, Isten előtt szószólló Procatorinak adta, ki
 osztogatta. Tekéntvén mindenneknek előtte minden cselekedetiben az
 nagy irgalmú Istennek dücsöségét: Kitől vette mindenét, vigyázot az
 Anyaszentegyháznak szükségére; Kit magának, két Primitiasbéli Mise
 mondással el jegyzet: Királyának látván fogyatkozását a' közönséges
 jókra nézve, pénzbéli segítséget nem kimíltet, a' kitől oly sok Tituloso-

kat kegyelmessen nyert. Edes hazáját el nem felejtette, az mely ötlet
 illy Nagyságos méltóságra fel nevelte, és száz három esztendeig daj-
 kalkodot véle. Itt már maga fordól hozzátok, és bölcs Salamonnal
 protestálás képpen meg szállit benneteket Ecli. 33. v. [18. 19.]
 „*Audite Magnates, et omnes populi, et Rectores Ecclesiae auribus* 5
percipite.” „*Respicite, quoniam non mihi soli laboravi sed omnibus*
exquirentibus disciplinam!” „Halgassatok engem Fő emberek, és min-
 den népek, és gyülekezetnek vezéri, vegyétek füleitekben”: „*Re-*
spicite”, „nézzétek, jól meg gondollyátok: hogy nem magamnak mun-
 kálkodtam, hanem a’ Tudománynak minden keresőinek.” Itillyétek 10
 meg, ha az Főlségesnek nem voltame’ hü szolgája, Királyomnak
 hajlando Cliense? Hazámnak Igaz Fia? Clerusnak valóságos Tagja?
 Ezek adtak reménséget *acquirendi majora*, nagyob nyereségre: azaz
 meg tekintvén az én Jó Istenem ebbéli szives, Istenes szándékimat,
 meg jutalmazza azokat dűcsöséges színe látásával. 15

Nem mondtam tehát helytelenül Méltóságos Uri halgatóság,
 hogy noha ez a’ magas méltóságos, Neveze-<C4v>tes Nagy Fa ki va-
 gatot az világi Elők közzül, és Apostoli Clerus közepébül; de „*germen*
radicum” *mansit „in terra”*, „az ő gyökerének a’ törsoke meg maradot
 a’ földben”: az ő halhatatlan, és el-temethetetlen emlékezete meg 20
 marad minden gyülekezetekben, a’ mint meg jövendölte Ecclesiasticus
 c. 44. [v. 14.], „*nomen ejus vivet in generationem et generationem*”:
 „él az ő neve nemzetségrül nemzetségre, és az ő bölcsességét beszéllik a’
 népek, és az dicséretit hirdeti az gyülekezet”, másüt ujonnan c. 49.
 [v. 1.] így szól: „*Memoria Josiae*”, „A’ Josias emlékezete, mint a’ Pati- 25
 karius által készítettét jó illatnak csinálmanya, minden szájban, mint a’
 méz meg édesül az ő emlékezete”: Egy szóval, „*in memoria aeterna*
erit, et ab auditione mala non timebit”, „örök emlékezetben lészen, és
 az gonosz hallástul, attul az átkos szótul nem fél”, Psal. 111[7].
 mért-is félne? mi okért rettegne? mivel az ő halála kezdet a’ csendes 30
 álmra, indulat az örök életre; kapu az halhatatlanságra; garadicosos
 Laitorja az magos egekre, kebel az Kristus meg ölelésére: drága meg
 böcsülhetetlen zálog, az örökös nyugalomnak kiváltására. A’ mely-
 ről emlékezik Istennek Igaz mondó Sz. Lelke, Szent János Látasa
 köny. c. 14. [v. 13.] „*ut requiescant a laboribus suis*”, „had nyugod- 35
 gyanak már meg az ő munkajoktól”, ne fáradgynak, nyughatatlan-
 kodgynak, hanem „*requiescant*”, „csendes nyugalomban legye-
 nek” örökössen.

Ah mely szentül ’s igazán szóllot ehez Szent lélek tudományával
 tellyes Proféta Szent David Psal. 48[18]. „*Cum interierit homo non* 40
sumet omnia” *secum*, „ha meg hal az ember, semmit el-nem viszen ma-

gával.” Való-is; mert egy test vér atyafiak távol állanak siránkozván,
 jó akarók, szomszédok, ismerők el-fordulván, haza sietnek: a’ jóság,
 kincs, <D1r> gazdagság másra szállanak, és senki az halottat el-kisírní
 nem akarja a’ koporsóban. „*Neque descendet cum eo gloria ejus.*” Sem 5
 Tiszt, sem Méltóság, „sem dűcsösség”, sem büczüllet „alá nem men-
 nek”, társai lenni nem akarnak a’ szegény halottnak. Egyedül a’ Jó cse-
 lekedetek hiven kisírik, el-nem hadgyák az ő Urokat, sohul az útban:
 sőt Isten színe előtt szószólloi, Procatori, oratori, közben járói az em-
 bernek. Ezek ugy hiszem én vitték végben az magasságban uralkodo 10
 Urnál, hogy sokszor emlétet üdvözült Urnak feje hajak őszségevel
 ékes, és dicséretes maga viselésének őrekségevel diszes Uri fejének meg
 koronázására készítettet Szent Angyalival egy koronát, még régenten
 Zacharias Proféta ideiben c. 6: [v. 11.] „*Facies Coronam, et pones eam*
in caput Sacerdotis Magni.” „Készics egy koronát, és ted azt az Fő 15
 Papnak fejében.” Ezt emlegeti vala még éltében igen gyakorta Szent
 Pállal 2. ad Tim. 4[8].: az én fáradságom, futásom, harczolásom után,
 „*reposita est mihi Corona gloriae*”, „eltétetett ennékem az dűcsösség
 Koronája, melyet meg ad ennékem az Igasságnak Birája azon a’ na-
 pon.”

Ugyan hát el-hidgyük, oh örök emlékezetre érdemes Jó Atyánk, 20
 nagy Patriárchánk! hogy el-hagysz bennünket? Minek utánna kétszer
 szüzen meg mátkásodtál az Kristus Jegyesével, kétszeri Primitiasbéli
 áldozatot jegy ruhájul ’s Gyűrőiül be mutatván néki: és azon felül,
 mint Jacob Rachelért, tizenhat esztendőket attál hozzá; ugy hogy 25
 bizvást mondhatom, hetven esztendeig Papi szolgálásban, hiven, vi-
 gyázva, szemessen, és serényen pásztorkodtál (hogy kiket a’ fő Pásztor
 reád bizot, gondviselésed alá adot, valamely azokból el ne veszne),
 ugy láttyuk, immáron, az ártatlan Báránynak lakódalmára, men-
 <D1v>nyi menyegzős házban el-hivattatol tőlünk. De Jó gondos, 30
 vígyázó Atyánk! *cui nos desolatos relinques?* kire bisz minket árvájul?
 Nem féltesze bennünket ragadozó Farkasoktól? önnön magokat
 szerető béresektül, nyájadat fogyató körmös medvéktül; az te magyar
 Apostoli Ecclesiád köntösinek kegyetlen szagztatásától? Imé halga-
 tók! hólta után-is meg akarván mutatni szives gondviselését az Apos-
 toli magyar gyülekezethez; a’ magas egekben lakozó, minden sziveket 35
 látó Pásztorok Pásztorához az Kristus Jesushoz szemeit emelvén,
 Szent Péter Apostollal Act. 1[24–25]. fohászkodva, soppánkodva,
 könyben lábbatt szemmel könyörög, ilyen szóval: „*Tu Domine, qui*
nosti corda omnium, ostende, quem elegeris, accipere locum hujus
ministerij.” „Te Uram, ki mindeneknek sziveket tudod, mutasd meg, 40
 mellyikét választottad”, az magyar Clerus közzül; „hogy el vegye e’

szolgálatnak helyét!” olyant mutas Uram, a’ ki hiven el-járjon hivatalyában, „in opus ministerij, et aedificationem corporis Christi”, ad Eph. 4[. 12]., „a’ szolgálatnak munkájára, a’ Kristus testének épülésére.”

Ezen jó, és üdvösséges dolog véget, te hozzád fordulok kegyelmes Uram, Felséges Királyom, az Igaz Anyaszentegyháznak oltalom pajsa, Magyarországon Egyházi Tiszteknek, méltóságoknak, edgyütt a’ jószágoknak-is Collatora; vagyon hírével már Fölségednek, hogy én „delibor, et tempus resolutionis meae instat”, el-fogytam, „és a’ lelkemnek testétől való el válásának ideje el-érkezet.” Kit mivel ugy hozot az 5
10
15
20
25
30
Fölségednek; és a’ mely Tiszteket, méltóságokat, nagy Uraságokat tetczet, kegyelmesen énnékem conferalt ’s adott: mind azokat vissza adom, resignálom, alazatossan köszönöm. Mindazáltal egy Gratiát kérek, melyért hogy meg halgattattassam alazatossan könyörgök: Tessék (tudni illik) bölcs okos, Fejedelmi itéleti szerént, olyant választani erre az méltóság helyére; a’ minemüt kívánt vala bölcs Ecclesiasticus c. 32. [v. 1–2.] „Rectorem te posuerunt? noli extolli, esto illis quasi unus ex illis, curam illorum habe.” „Vezérre, Előjáróvá tetteke téged? föl ne fuvalkodgyál, légy oly közöttök, mint egy oly közüllök: gondot visely reájok, és ugy üllý le, és minden gondodat el-vegezvén, telepegyél le, hogy vigadgy ő érettek, és ékeségül vegyed az kedvesség Coronáját, és tisztességet nyery fáratságodért.” Abbéli bölcs, hasznos, és szükséges Apostoli rendelésiért Fölségednek, az Pásztoroknak Fő Pásztorát, Királyoknak Királyját imádom ’s kérem: hogy Fölséges Hajódat, az mostani szerelmes első szülöt Fiadat, Első Josef magyarországi, Apostoli, örökös koronás Királyunkat tegye szerencsésé, győzedelmessé, minden ellenségi ellen; és dücsöséges triumfusokkal ékes országlásában világ végezetig láthassa Fölséged Potentasa.

Utamban lévén már kegyelmes Uram, egy Apostoli Királyi áldást kívánok; alazatossan ajánlván Fölségednek két onoka Atyámfia. Edgyik már az Tekéntetes magyar Clerusnak nem utolsó tagja, Fölségednek-is nem haszontalan Kápolyánya Weszprimi Püspök Szechenyi Pál; A’ másik Magyarország hüvei számában Széchényi György Fölségednek Igaz hive. Ha az ő érdemekre nemis (Kit mások itéletire hagyok), de propter ser-vum tuum, az te hü szolgálóért, tekéntvén az én régi hívségemet, igaz szolgálatomat, vén örekségemet. Fac illis gra- 40

titiam in tempore opportuno, tégyen Fölséged kegyelmet alkalmas üdöben.

Vallyon, miképpen vályyam meg tületek édes hazámnak kevés oszlopi? Méltóságos, Fő rendek, Tekéntetes Magyar Urak, Magistratusok! Nem tagadgyátok, Primas Hungariae, nem csak tisztembéli hivatalom szerént; de öregségemre nézve-is Első személy voltam köztek: kihez képpst javallom, ’s tanácslom: hogy ha kedves hazátoknak, igaz Fiai lenni, ’s nevezetni kívántok: Legés leg elsőben-is a’ régi Apostoli, első keresztyen koronázot Szent István Királyunktól be hozattatott Romai hitet meg tarcsátok; sőt ha ugy kívánná az szükség (kitül 5
10
15
20
25
30
35
40
oijon az irgalmas Isten), a’ régi dücsöséges Királyunk példája szerént, véretek ki ontani ne szánnyátok. Tudom minnyájaknak kegyelmes koronás Királytokhoz való álhatatos hűségteket; de hogy mind végig gyanóság nélkül meg tarcsátok, kérlek, intlek igaz Atyái szivel. Csak tegnap akada szemem eleibe egy bölcsnek amaz mondasa: Iniquissimum est, Principes in tributis colligendis esse gnavos, in cognoscendo vero, an justitia administretur subditis esse ignavos. Nagy Istentelenség, és égben kiáltó vétek, midön a’ Fejedelmek, Uri rendek tudosok, serények, szorgalmatosok az adók, és jövedelmek be szedésében: de tudatlanok, tűnyák, és gondatlanok abban, ha az Igasság szolgáltatatiké’ mindeneknek. Honnét, mely keményen parancsollya Felsőben lakozó Biró, az igazság szolgáltatását, által értitek Szent David Király által meg irattatott parancsolattyából Ps. 81[. 3–4]. „Egeno et Pupillo judicate; humilem et pauperem justifycate; eripite egenum <D3r> pauperem, et de manibus impiorum liberate”. „Tegyetek itéletet a’ szükölkedőnek, és az árvának; alázatost, és a’ szegényt, és az szükölkedőt, az bünös kezébül szabadicsátok meg.” Jól vegyetek eszetekbe, és meg emlekezzetek bölcs Salamonnak rettenetes sententiájáról, Ecli. 10[. 8]. Propter injustitias fraudes ac dolos, descendit Dei ira super filios hominum, ut transferat regna de gente in gentem, „az ország egy nemzetrül más nemzetre vitetik az hamisságokért, boszúság-tételekért, és külömb külömbféle csalárdságokért. Ezekért szál alá Isten haragja az emberek Fiaira.” Mind ezek fölöt tanácslom igaz szívbül Szent Pál Apostollal, 2. ad Corinth. c. 13. [v. 11.] „Idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.” „Minnyájon edgyet ércsetek, békeséget, ’s edgyességet szeressetek; és a’ békességnek ’s az szeretetnek Istene lészen veletek”, ki meg lévén minden dolgaitok, csekély szándékitok-is szerencsésen nagyra menendenek, ’s bóldogul nevelkednek.

Még egy szóm vagyon hozzátok Urak, sőt egészen Nemes magyar Nemzet. Jussom eszetekbe David Fiának, Salomonnak az ő dücsösége,

bölcsesége, gazdagsága, pompája, hire, neve. Kinek (Isten szava szerint) mássa nem volt, nem-is léssen, világ végézetig, de ugyan emberi természetnek erőtlenségét meg nem tagatta, gyarlosagát, és közönséges emberekhez hasonló születését, meg ismerte; bűnre való hajlandóságát meg vallotta. Annyival-is inkább, én nem tagadhatom, természetemnek gyarlóságát, életemnek fogyatkozását meg-ismértem, bűnre, kiváltképpen hértelenségre való hajlandóságomat nem titkolom; melynek indulattyaiból sokakat meg bántottam: Annak okáért minyajatokat kérlek, Isten kedvéért követlek, mind Egy-<D3v>házi, mint világi Fő fő és alacson rendek. Szegények gazdagok Nemesek, polgárok, kicsények és nagyok, szolgák és jóbbágyok, ennékem meg bocsássatok.

De kiváltképpen te, én édes hazám! miképpen búcsúzzam el te tőled? miképpen válok meg te tőled ó kedves Pannoniam! a' kiből én plántáltattam, gyökereztettem, nagyot, magossat nyöltem! Te voltál nekem szülő Anyám, nevelő, szorgalmatos gondviselő dajkám; te száz három esztendeig gondot viseltél ream! Te ékesítettél fell engemet sok Uri Tisztekkel, meg gazdagitottal, bőséges áldásokkal, leg főb Egyhazi tisztre föl emeltél, és leg nagyságosb mert Fejedelmi méltoságra, úgy mint Magyarországi Esztergami Ersekségre föl magasztaltál! Mivel hálállyam meg én te néked azt az Anyai Jó vóltodat, mivel jutalmazhatom meg azt az hosszú ideig vélem való dajkálkodásodat? Nem látom, 's nem találom módgyát: mert tudom, hogy már az hires fegyverednek, éles szablyádnak, bátor vitézségednek, Nemesi vérednek, hadi méstérségednek, oltalmazra halált szenvedni való készségednek, nincsen keleti nincsen haszna: Azért sok gondolkodásim után, juta eszembe: hogy valaminth „*pietas ad omnia est utilis*”, „az ajtatosság mindenre hasznos”: úgy a' jó tudomány mindenre alkalmas, semmiben nem ártalmas: sőt inkább az örögbitti 's neveli az ájtatosságot, az oltalmazza az országot, az terjeszti az Igaz hitet, az fogyattya az tévelygéseket, meg örzi 's meg tartya az Kristusnak kedves nyáját. Ahoz képpst minden alamisnáimat arányoztam, minden jövedelmimet, jóságimat, Jovaimat, kincsemet arra fordítottam: hogy a' te árva gyámoltalan szegény Fiaid, nemes és Nemtelen jó indulatú maradékid, Clerus Tagjai, világiak gyer-<D4r>meki, először Isteni félelemben velősödgyenek, és egyszer 's mind hasznos üdvességes külömbkülömb féle tudományokban öregbedgyenek, vastagodgyanak; és így tégedet, mind édes Annyokat, védelmezzenek, oltalmazzanak, meg örizzenek, a' te régi, Nemesi, meg becsülhetetlen, drága, sok Uri vérben álló szabadságodat meg tarcsák. „*Germen radicum in terra relinquit*”: Ezt „az gyökérnek törökét” életemnek emlékezetit néked ajánlottam, néked

adtam, oh én édes hazám Magyar ország! néked örökösíttettem: Hogy abból hasznos, alkalmas, bölcs, tudos Istenfélő fiatalok fakadgyanak, nyöllyenek, nevelkedgyenek, igaz Fiaid legyenek; és végre mint az igaz Mennyei Planták, a' te mostani pusztaságodból által plantáltasának az mennyei gyümölcsben, az hol, az Elet fájának gyümölcseivel, 5
Kristusnak színe látásával élhessünk edgyüt mind örökké. Amen.

Következő beszédünk a Széchényi család ma ismeretes történetének legelején magasodó nagy egyéniségnek, Széchényi Györgynek állít emléket. Széchényi 1592-ben született, Gyöngyösön és Budán nevelkedett, majd 1625-ben – igen későn – a bécsi Pazmaneum hallgatója lett. 1631-ben szentelték pappá. Pázmány felfigyelt tehetségére, maga mellé vette az érseki udvarba, esztergomi kanonokká tette. Széchényi pályája ettől kezdve gyorsan ívelt felfelé: 1643-ban pécsi, 1648-ban veszprémi püspök lett (bár a pápai megerősítés csak 1653-ban érkezett meg), 1658-ban győri püspök (a pápa 1665-ben erősítette meg), 1667-től kalocsai érsek, végül 1685-től haláláig esztergomi érsek, Magyarország primása, s ezzel együtt Esztergom vm. főispánja. Teljes titulushoz hozzátartozott még (mint beszédünk címlapja is mutatja) királyi titkos kancellári és belső titkos tanácsosi címe. (Részletes életrajzát lásd Bártfai Szabó László: *A sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története*. Bp. 1911. I. 121–201.)

Széchényi érsek életének százharmincharmadik évében halt meg, 1695. február 18-án, Pozsonyban. Ott is temették el, 1695. március 18-án. Temetésén két beszéd is elhangzott, mindkettő megjelent nyomtatásban, a szerzőket pedig háromszáz-háromszáz forinttal honorálták (Bártfai Szabó: i.m. 197). Mi csak a magyar nyelvű prédikációt vettük fel kötetünkbe, Ordódy Zsigmond latin orációját (*Columba laureata*. Nagyszombat 1695. RMK II. 1809) – kötetünk alapelveinek megfelelően – nem közöljük.

A prédikáció (RMK I. 1478) szerzője Matusek András. Matusek az érseknek köszönhette felemelkedését, gazdag javadalmait: Széchényi hédervári plébánosból nevezte ki győri kanonokká, 1668. június 1-jén iktatta be stallumába. 1668–71 között a „mesterkanonoki” tisztelet látta el Matusek, 1671–83-ig pápai, 1683–4-ben székesegyházi főesperes volt. 1684-ben a Szt. Adalbertől nevezett győri kispópostság prépostja lett. A nyomtatvány címlapján olvasható további címei és javadalmai: skopiai választott püspök (a pápa természetesen nem erősítette meg), székesfehérvári örkanonok (*custos*), Szt. Lőrincről nevezett háji (Bodrog vm.) prépost, győri és soproni oltárjavadalmas (*beneficiatus*). Már jótevője halála után, 1699-ben győri nagyprépost és általános püspöki helynök lett, 1708-ban pedig tinnini (Knin) fölszentelt püspök (a pápa megerősítette). 1712-ben tartotta aranymiséjét. 1713-ban halt meg. (Részletes életrajzát lásd Bedy Vince: *A győri székeskáptalan története*. Győr 1938. 440–1.)

Matusek, amint látjuk, Széchényi lekötölezettje volt. Ez kitetszik az általa tartott beszédéből is, amelyet akár orációnak is nevezhetnénk: vallási tanító része jószerével nincs is, vallásos elmélkedő része rövidre fogott és általánosságban mozgó, a felvett textus csak arra szolgál, hogy a szöveg legterjedelmesebb, az érsek jótekonyságát tétélesen és kimerítően felsorakoztató részének képszerűségéhez indíttatást adjon. Éppen ez a hosszas, aprólékos leltár teszi azonban a beszédet fontos történelmi és művészettörténeti forrássá. A szövegben előhozott jótekonyságokat, a mecénási tevékenység valamennyi megemlített adatát Bártfai Szabó László említett könyvében levéltári források felhasználásával igazolta, megerősítette. Ezért bővebb tájékoztatásért tárgyi jegyzeteinkben ennek a könyvnek a megfelelő lapszámaira utaljuk az olvasót. Felhívjuk a figyelmet arra is, hogy Széchényi György adományainak és

alapítványainak jól áttekinthető összefoglaló táblázata Bártfai Szabó könyvének 198–201. lapján található.

Adatgazdagsága mellett Matusek beszédének talán legérdekesebb része az utolsó néhány lap, ahol a halottat beszélgeti a szerző. Az úri rendekhez így szól az érsek: „Jól vegyétek eszetekbe, és meg emlékezzetek bölcs Salamonnak rettenetes sentenciájáról, Ecli. 10. [...] az ország egy nemzetről más nemzetre vitetik az hamisságokért, boszúság-tételekért, és külömb külömbféle csalárdságokért.” (309:27–32) Fontos figyelmeztetés ez 1695-ben, amikor a török hódoltság felszámolásának sikereivel párhuzamosan minden korábbinál erőteljesebben bontakozik ki a Habsburg abszolutizmus. De a veszély nemcsak kívülről fenyegeti az országot: Matusek világosan látja azt is, hogy visszavonhatatlanul véget ért egy hosszú korszak, Magyarország – százötven év után – nem a kereszténység védőbástyája többé, s az új történelmi körülmények között új értékeket, erényeket, magatartásformákat kell kialakítania népünknek a fennmaradáshoz: „már az híres fegyverednek, éles szabványodnak, bátor vitézségednek, Nemesei vérednek, hadi mesterségednek, oltalmadra halált szenvedni való készségednek, nincsen keleti nincsen haszna: Azért sok gondolkodásim után, juta eszembe: hogy [...] a jó tudomány mindenre alkalmas, [...] az örögbitti 's neveli az ájtatosságot, az oltalmazza az országot, az terjeszti az Igaz hitet, az fogyattya az tévelygéseket, meg őrzi 's meg tartya az Krisztusnak kedves nyáját. Ahoz képeest [...] a te gyámoltalan szegény Fiaid, nemes és Nemtelen jó indulatú maradékid, Clerus Tagjai, világiak gyermeki [...] hasznos üdvességes külömbkülömbféle tudományokban öregbedgyenek, vastagodgyanak; és így tégedet, mind édes Annnyokat, védelmezzenek, oltalmazzanak, meg őrizzenek” (310:23–38). Ez a világosan megfogalmazott, az értékváltás szükségességét felismerő, tudatos kiútkereső program ma is figyelmet érdemel.

A nyomtatvány A2r lapján leveles-índás-szalagos motívumokból álló sorminta a fejléc, ugyanott keretezetlen, stilizált leveles indákból kialakított szimmetrikus kompozíciójú iniciálé látható. A D4r lapon egy fonott kosárból kihajló, naturalisztikus rajzú virágsokor alkot négyyszögű kompozíciót, ez a záródísz.

Tárgyi jegyzetek

291:11 I. Lipót magyar és cseh király (1657–1705), német-római császár (1658-tól).

291:24 E templomban talált végső nyughelyet az esztergomi érsekek közül Pázmány, Lósy, Lippay, Szelepcsényi, később Kollonich is.

291:27 Frey János György neve csak 1695-ben fordul elő nagyszombati nyomtatványokon.

293:26 Állat: itt 'lényeg'. Lásd TESz I. 138, példák e jelentésre: SzT I. 250.

294:9 Cornelius Lapide (Corneille Cornelissen Van den Steene, 1566–1637) belga jezsuita, Jóh könyve és a Zsoltárok könyve kivételével az egész Bibliát magyarázta.

294:12 Arisztotelészre (i.e. 384–322) hivatkozik, helymegjelölés nélkül.

294:15 Clemens Alexandrinus (tkp. Titus Flavius Clemens, 150 k. – 215 k.) keresztény író szavait idézi.

294:19 Giovanni Pico della Mirandola (1463–94) itáliai humanista író és filozófus a Teremtés könyvét is kommentálta (*Heptaplus*), de valószínűbb, hogy Matusek *Az ember méltóságáról* (*Oratio de hominis dignitate*) c. művének híres részletére utal (lásd *Reneszánsz etikai antológia*. Bp. 1984. 214).

294:24 Az Anaxagorászról (i.e. kb. 500–428) elbeszélte történet forrása: Diogenész Laertiosz II, 7.

295:5 Mt 7,16.

295:14 Párkák: lásd VII. 278:17.

295:18 Széchényit 1631-ben szentelték föl.

295:23 *Decretum*: döntés, határozat.

296:12 *Saeculum*: évszázad.

296:18 *Tanúság*: 'tanulás', ill. 'tanultság, ismeret'. Lásd NySz III. 428–9.

296:33 A szerencse kerekének motívumára lásd Gottfried Kirchner: *A Fortuna téma profán értelmezése*. In: *Az ikonológia elmélete*. Szerk. Pál József. *Ikonológia és műértelmezés* I. Szeged 1986. 406–49.

297:16–17 Ragyagó csillagok, bujdosó planeták: lásd IX. 323:27–32. *Firamentum*: égboltozat.

297:19 *Elementumok*: elemek.

297:28 Horatius: Ódák I, 4, 13–14. Lásd II. 121:8–9.

297:31 Zúrja, zavarja: lásd VII. 281:4.

297:34 A kampós pásztorbot a pápa, püspökök és apátok attribútuma, a bíborosoké pedig a vörös színű öltözet.

297:38–39 Lásd II. 120:1–2.

298:16 Vö. Péld 31,31.

298:21 Mt 25,34.

298:22 Uo.

298:23 Uo. 37.

298:25 „Ahol én vagyok, ott lesz az én szolgám is.”

298:26 *S. Fran. Seraph.*: lásd V. 230:1.

298:29 Mt 25,41.

298:31 Uo.

299:2 Szt. Jeromost (340 k. – 420) idézi, helymegjelölés nélkül.

299:10 *Minister*: szolga.

299:11 Mt 25,21. 23. Lk 19,17.

299:12 *Comissió*: megbízás.

299:14 *Quietantia*: nyugta.

299:21 2Tim 4,6.

299:30 *Epistola*: szentlecke, az evangéliumot megelőző szentírási részlet a misében. Az itt említett szentírási szakaszokat a *Missale Romanum* a hamvazószerdát követő csütörtökre írja elő, ami 1695-ben csakugyan február 17-re esett.

300:12 Ez nem igaz: Pázmány halálának napja 1637. március 19, Lósy Imre pedig 1642. november 7-én halt meg.

300:19 *Erzékenségek*: 'érzékek'.

300:26 *Lemma*: felirat, jelmondat. *Sententia*: bölcs mondás.

300:36 *Tanítványod Pathmos szigetiben*: a Jelenések könyvét a hagyomány szerint János apostol írta Pathmosz szigetén.

300:41 A Széchenyiek ősi címerén kék alapon zöld halmon szétterjesztett szárnyú fehér *galamb* áll, piros csőrében zöld koszorút tartva.

301:8 1Mak 1,30. Jel 7,9. 19,1.6.

301:10 *Szt. Bernátra* (1091–1153) hivatkozik, de a latin idézet kis változtatással a Vulgatát követi: „et laudent eam in portis opera ejus”. (Péld 31,31.)

301:20 „Divitiae si affluant, nolite cor adponere.” „Ha javaitok gyarapodnak, a szívetek ne tapadjon hozzá.”

301:40 A *vágújhelyi* (Trencsén vm.) *prépostsághoz* tartozó Pobedim falu felét Bánffy János 1611-ben elzálogosította. Ezt váltotta vissza Széchenyi a saját pénzén. Préposti éveiben (1632–43) a prépostsághoz tartozó romos templomokat is felújította. (Lásd Reviczky Bertalan: *A Boldogságos Szűzről címzett Vág-ujhelyi prépostság története*. Trencsén 1897. 52–3.)

301:41 *Oeconomia*: gazdálkodás.

302:2 *Successor*: utód.

302:6 *III. Ferdinánd* német-római császár, magyar és cseh király (1637–57).

302:8 *Substitus*: helyettes. Lásd Bartal 638.

302:9 *Gubernálása*: kormányzása (1648–58-ig).

302:12 *Dioecesis*: egyházmegye.

302:13 A *sümei* ferences rendházat 1657-ben alapította Széchenyi. (Lásd Bártfai Szabó László: *A sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi család története*. Bp. 1911. I. 129–30.)

302:14 *Váras köfala*: lásd uo.

302:19 A *győri* jezsuita kollégiumot 1654-ben alapította Széchenyi, 1667-ben szentelték föl. (Lásd uo. 151.)

302:23 A *győri székesegyház* felújításáról, padlózatának (*padimentom*) átépítéséről, a torony emeléséről lásd uo.

302:30 A *kőszegi* jezsuita kollégium alapítása már Pázmányt is foglalkoztatta. A végleges alapítólevelet 1684-ben állította ki Széchenyi (lásd uo. 155–6).

302:38 A *győri székeskáptalanról* van szó.

303:1 Széchenyi győri püspöksége, sőt esztergomi érseksége idején is jórészt Pozsonyban lakott.

303:2 *Patrocinium*: oltalom.

303:4 *Fundatio*: alapítvány.

303:6 *Votivum*: fogadalmi ajándék (lásd Bartal 703). Valószínűleg a győri káptalannak misékre adott kétezer forintról van szó (lásd Bártfai Szabó: i.m. 199).

303:6 A *győri* papnevelő intézetnek tett adományról lásd uo. 151–2.

303:10 A *győri*, *soproni*, *szombathelyi* egyházak karnagyainak és szolgálóinak tett adományról lásd uo. 151. 199.

303:11 A *győri egyházmegye* szegény plébánosainak tett adományról lásd uo. 152–5. 199.

303:14 A — *Lippay* által alapított — konviktusnak adományozott pénzről lásd uo. 152.

303:17 A győri várfalak helyreállítására költött pénzről lásd uo. 199.

303:19 A győri Szt. Anna-templom mellett felállított ispotály megsegítéséről lásd uo. 152.

303:25 A *szombathelyi* és *fertőrákosi* püspöki székházak és templomok felújításáról lásd uo. 157–8.

303:29 A szombathelyi domonkosok Szt. Mártonról címzett társházát 1638-ban alapította Draskovich György győri püspök. Széchenyi újabb adományokkal ruházta fel a szerzeteseket. *Portio*: rész. *Legalta*: örökségbe hagyta.

304:1 Széchenyi a kb. százezer forint értékű Nezsídert (Moson vm.) a jezsuitáknak adta, hogy jövedelmét a *Budán* felállítandó egyetemre fordítsák. Az egyetem mellé papnevelő intézetet is szándékozott állítani (mint Bécsben a Pázmáneum), ennek költségeire hagyta községi uradalmát kb. nyolcvanezer forint értékben. Az egyetem mellé a világi ifjaknak is tervezett konviktust, erre szánta a kb. harmincezer forint értékű Nyulas birtokot (Moson vm.). (Lásd Bártfai Szabó: i.m. 179–80.)

304:4 A budai várfalakról és kapukról lásd uo. 198. *Deputalt*: rendelt.

304:7 A budai kapucinus rendház helyreállítására adott pénzről lásd uo. 178.

304:12 A *pesti* kórház Széchenyi alapítványi összegének felhasználásával 1728-ban nyílt meg. A *pozsonyi* ispotály 1659 óta működött, Széchenyi alapítványát új építkezésekre használták fel 1744-től. (Lásd uo. 181.)

304:15 A *lőcsei* konviktus támogatásáról lásd uo. 182. 199.

304:16 Az *egri* jezsuita rendházat 1689-ben alapította Széchenyi, lásd uo. 181.

304:18 Széchenyi 1692. évi utolsó végrendeletében ötvenezer forintot hagyott a jezsuiták *pécsi* rendházának megalapítására, lásd uo. 182.

304:21 Az *esztergomi* Bakócz-kápolnáról van szó. Helyreállításáról lásd uo. 178. *Pallérozt*: 'csiszolt', lásd TESz III. 72–3.

304:24 A várfalak felújításáról lásd Bártfai Szabó: i.m. 178. A Szt. Tamás-hegy az esztergomi Várhegytől délkeletre emelkedik.

304:28 Az esztergomi jezsuita kollégiumról lásd uo. 178.

304:29 Az esztergomi ferences rendház helyreállítására adott pénzről lásd uo.

305:1 A *bécsi* pálosok, karmeliták és szerviták támogatásáról van szó.

305:3 A *bécsi* (ott 1605-ben megtelepedett) irgalmasrendiekről van szó.

305:7 A *Pozsonyban* 1672-ben megtelepedett orsolya apácák támogatásáról lásd Bártfai Szabó: i.m. 200.

305:8 A pozsonyi klarisszák 1683-ban leégett kolostoruk felépítéséhez kaptak segítséget az érsektől. *Nagyszombatban* szintén a klarisszák részesültek adományban. (Lásd uo. 200.) A *kismartoni* ágostonrendi apácákat utolsó végrendeletében részesítette Széchenyi. (Lásd uo. 182.)

305:10 Az *illavai* (Trencsén vm.) volt az első magyarországi trinitárius kolostor, alapítólevele 1694-ben kelt. (Lásd uo. 183.)

305:13 *Márianosztráról* van szó. Az itteni pálos kolostor és templom a 16. század közepe óta elhagyatva, romokban hevert. Helyreállítása Széchenyi adományából 1712-ben kezdődött meg.

305:16 Az érsek 1692 februárjában küldte el Lipótnak Széchenyi Pállal (lásd 308:36) az itt említett pénzt. A gesztus nem volt egészen önzetlen: Széchenyi György

így is igyekezett megnyerni az uralkodót rokonainak szóló véglegességének jóváhagyására (lásd még 305:21). (Lásd Bártfai Szabó: i.m. 194.)

305:16 *Praesentatorem*: ajándékozott, felküldött.

305:18 Az érsekújvári templom helyreállításáról lásd uo. 182. A pozsonyi és nagyszombat püspöki paloták felújításáról lásd uo. 200.

305:21 Széchényinek családjával kapcsolatos végrendeleti intézkedéseiről lásd uo. 190–3.

305:29 A latin idézet pontos forrását nem határoztuk meg, de a történet magja megtalálható már Plutarkhosznál (Nagy Sándor-életrajz 15), s igen népszerű volt a 17. században, megvan pl. a *Consecratio templi novi* c. gyűjteményben (RMK I. 546).

305:36 *Procurator*: védő(ügyvéd).

305:39 *Két Primitiasbéli Mise mondás*: a *Primitiae* valamely fölszentelt pap első miséje, míg a második *Primitiae* az aranymise, amelyet felszentelésének ötvenedik évfordulóján tart a pap. Széchényi 1681. április 20-án tartotta aranymiséjét a király jelenlétében a bécsi jezsuita templomban, ahol 1631-ben első szentmiseáldozatát is bemutatatta. (Lásd Bártfai Szabó: i.m. 163.)

306:12 *Client*: alattvalója, ill. híve.

307:1–9 A prédikátor szavai közvetlenül bibliai ihletésűek, legközelebbi forrásuk talán a 49. (48.) zsoltár és Jel 14,13. Pázmány *Az halálról* című prédikációja – az utóbbi helyről nyerve indítást – hasonlóan fejti ki ugyanezt a gondolatot: meghalni annyit jelent, hogy „minden pompáktól és gyönyörűségektől, minden tisztectől és méltóságoktól, minden jószágunktól és gazdagságunktól el kell szakadnunk. Annyit térszen, hogy a léleknek a testből ki kel menni, e világot el kel hadni, oly útra, oly országba kel lépni, melyben az-előt nem volt; és nem tudgya, ki leszen vezetője: angyal-e vagy ördög. Annyit térszen, hogy ez a test elsőben egésségtől és erejétől, az-után minden érzékenységtől, minden világi édességektől megfosztatik, föld-alá tétetik, férgectől megemésztetik. Annyit térszen, hogy Isten itilő-széki-eleibe kel menni. Oda pedig sem szolgálunk és barátunk, sem kincsünk és gazdagságunk nem késérhet, hanem [...] csak cselekedetünk jönnek utánunk és azok érdeme-szerént vészünk az örök jutalmat.” (ÖM magyar sor. VII. 444.) „És noha léznek, kik a bűnös testet elkésérik a sírhoz, de senki nem mégyen a bírő-eleibe a lélekkel, hanem elhagyatván minden segítségtől, csak a jó és gonosz cselekedeti mennek véle: *Opera illorum sequuntur illos*.” (Uo. 454.) A bibliai forráson túl azonban Matusek szavai nagyon közeli összecsengést mutatnak az *Everyman* című moralitás cselekményével. Hogy Matusek ismerhette-e valamilyen közvetlen vagy közvetett forrásból ezt a művet, nem tudjuk. A moralitás magyarországi kapcsolatainak, esetleges előadásának nem bukkantunk nyomára. A *Régi magyar drámai emlékek* anyagából is egyedül a 17. századi, névtelen *Comico-Tragedia*-ról bizonyítható az *Everyman*-témával való távoli összefüggés; ezt a darabot katolikusok és protestánsok egyaránt ismerték, kedvelték (RMDE II. 96).

307:4 Zsolt 48,18.

307:22–25 *Kétszeri Primitiasbéli áldozat*: lásd 305:39, ez ötven évet jelent. Jákob azonban nem tizenhat évig szolgált Ráchelért, hanem tizennégy évig (1Móz 29.), és itt is tizennégy évnek kellene állnia, hiszen az aranymise (1681) és az érsek halála (1695) között tizennégy év telt el.

308:8 *Collator*: adományozó (lásd Bartal 140). A magyar király püspöki kinevezési jogáról lásd Fraknói Vilmos: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Bp. 1895.

308:8 2Tim 4,6.

308:12 *Infula*: püspöksüveg.

308:15 *Conferral*: juttat.

308:16 *Resignál*: visszafizet.

308:17 *Gratia*: kegy.

308:29 I. Józsefet (1705–11) már 1687-ben magyar királlyá koronázták.

308:31 *Triumfus*: diadal, siker.

308:36 Az érsek két *unokaöccsét* (testvéreinek, Lőrincnek fiait) említi. Széchényi Pál (1645–1710) 1662-ben tett pálos fogadalmat, előbb tanárként, majd perjelként működött, 1676-ban pécsi, 1687-ben veszprémi püspök lett, 1696-tól pedig kalocsai érsek.

308:37 Széchényi György (1656–1732). Ő szerezte a grófi rangot 1697-ben.

309:4 *Magistratus*: elöljáró, tisztségviselő.

309:5 *Primas Hungariae*: Magyarország primása.

309:15 A névtelen bölcs mondásának lelté helye ismeretlen.

309:29 Az idézet pontosan: „Regnum a gente in gentem transfertur propter iniustitias et iniurias et contumelias et diversos dolos.”

310:27 1Tim 4,8.

310:32 *Arányoz*: 'céloz, fordít'. Lásd TESz I. 171.

311:2 A *fiatal* szót itt épp jelentésváltozás közben láthatjuk. Eredeti jelentése ugyanis 'fiatal fa; faág', s mai jelentésének első példáját a TESz (I. 903–4.) csak 1748-ból ismeri. E szöveggörnyezetben azonban, a beszéd egészének sajátos képes értelméből, a hős és a nagy fa párhuzamba állításából következően a szó élénken vibrál régi és új jelentés között.

Kritikai jegyzetek

291:16 irgalgalmatlan – 294:14 foldból – 294:22 rendelé – 294:27 [Az A2v lapon az őrszó:] igazán – 294:33 élő – 295:14 ntánna: – 295:16 nevéztetet. – 295:18 hetvén – 295:19 méreszelvén – 295:40 ez – 296:9 parancsolgttya – 296:13 születtése – 296:26 készitet – 296:40 meg némült, – 297:38 *Comune* – 298:34 *sempiternus*. – 299:13 Krisztusnak – 299:16 *pauprum* – 301:6 bé-mutátni; – 301:19 részesülteték, – 301:27 mag-mondot – 301:28 *Dnum* – 302:4 Papokát-is – 302:7 Magyar – 302:10 pásztorságáru, – 302:14 Várad – 302:17 mível – 302:17 Püspeségnek – 302:29 köszégen – 303:7 üdü – 303:14 iffiáknak – 303:26 írjúk – 303:40 hog – 304:1 nyólczván – 304:2 [A C2r lapon az őrszó:] neve- – 304:10 köldülni, – 305:12 nyólczván – 305:15 rendent. – 305:22 Kérálynak – 305:25 Napy – 305:34 ész – 306:3 hézzátok, – 306:6 *laberavi* – 306:24 hérdeti – 306:32 kéble – 306:32 öleléssére: – 306:34 Istenek – 307:2 szómszédok, – 307:5 dücsösség, – 307:16 Pallál – 307:24 Rachelért, – 307:32 nyájadat – 307:33 hagatók! – 307:34 gondvélését – 308:3

ad – 308:10 édeje – 308:19 érré – 308:19 mí- / ménemüt – 308:25 farátságodért. –
308:27 Királyát – 308:37 magyarország – 308:37 György – 308:40 örekségemet. –
309:7 tanácslom: – 309:14 nélkül – 309:15 bölcnek – 309:24 *judicat; ehumilem* –
309:28 Salamonak – 310:1 bölcsesége. – 310:9 [A D3r lapon az őrszó:] hazi, –
310:24 mestesegeednek, – 310:29 ájtatoságot,

415